

Ivan Fuček

»JA SAM JAHVE, BOG TVOJ« (Izl 20, 2; Pnz 5, 6)

Nikada se u povijesti nije toliko pisalo i govorilo o pravima čovjeka kao posljednjih desetljeća. Govori se o pravima i slobodama na političkom, ekonomskom, društvenom, osobnom području, napose o slobodi savjesti i vjere, ali se malo govori o bližem, daljnem i zadnjem temelju tih prava. Ako je čovjek stvaralac ljudskih prava, onda ih može krojiti kako odgovara nekoj organizaciji, partiji, skupini istomišljenika ili državnom sistemu. Sekularizirano društvo ne shvaća da je Bog zadnji temelj ljudskih prava. Naprotiv, Izrael je odlično znao da su upravo »Deset riječi«, prema Izl 20, 2–6 i Pnz 5, 6–10, povelja — *magna charta* — njegovih prava i sloboda, a ujedno program i protest protiv ondašnjeg posvjetovnjačenog Istoka.

Od starine se govori o »dvjema pločama« Božjih zapovijedi. Prva ploča s prve tri zapovijedi stavlja čovjeka pred Boga: govori se o čovjekovoj ljubavi prema Bogu sa svim pravima i dužnostima koje slijede. Ostalih sedam zapovijedi s druge ploče sučeljuju čovjeka s bližom i daljnjom zajednicom: sva prava i slobode socijalnog, ekonomskog, političkog i osobnoga vidika, osobito s vrlo naglašenom pravednošću. Sve je sažeto u te dvije ploče: upravo čitav čovjek i sav njegov svijet pred Bogom i u Bogu, kao što su sve zapovijedi sažete u zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

Ovdje želimo, što je moguće dublje i obuhvatnije, iznijeti smisao Božje poruke koja tvori *prvu Božju* zapovijed. Ta zapovijed teološki je temelj svim ostalima i u njoj se sve ostale nalaze kao u svojem začetku. U tome slijedimo današnju biblijsku, teološku i pastoralnu refleksiju i njezine zaključke, ne zaboravivši pri tome prijeko potrebne i prikladne etičke primjene. Da bismo u razmišljanje uz mogli ući s nekim korisnim predznanjima, u prvom odsjeku donosimo uvodne misli o sadašnjoj biblijskoteološkoj problematici Deset zapovijedi.¹

¹ To je redakcija prvih četiriju govora održanih na Vatikanskom radiju u listopadu i početkom studenoga 1984. Tko želi proširiti svoje teološko poznavanje, neka pogleda: W. HARRELSO, *The Ten Commandments and Human Rights*, Fortress Press, Philadelphia 1980, 1–61; R. O. E. WHITE, *Biblical Ethics*, The Paternoster Press, Exeter 1979, 17–18; E. HAMEL, *Les Dix Paroles*, Bruges, Desclée de Br. 1969; »Grundwerte und Gottes Gebot«, *Herder Korrespondenz* 33 (1979), 561–571; B. LANG, »Grundrechte des Menschen im Dekalog«, *Bibel und Kirche* (1979), 75–79; H. LEIDER, »Die Zehn Gebote heute«, *Theologische Quartalschrift* 160 (1980),

Vjersko nam iskustvo kaže da Deset zapovijedi pada u šutnju. Nema tome dugo da su uz večernju molitvu još svi članovi obitelji zajedno s vjervanjem recitirali i Deset zapovijedi. Sada govor o njima zamire i u katehezi, propovijedi, teološkom studiju. Sredstva priopćavanja i javni život o tome šute, izuzmemo li, možda, film »Deset zapovijedi«, za koji je publika pokazala znatno zanimanje, no kojemu se može uputiti dosta kritika, napose s obzirom na jednostranu sliku Boga. Raspored gradiva u katehezama bilo kojega tipa katekizma, u teološkim predavanjima moralise nije strukturiran, kao nekoć, po shemi Zapovijedi. Takav je raspored zabačen kao nemoderan. Uostalom, to i nije bitno. Ali sadržaj Zapovijedi kao takvih ostaje, dapače, odlično obogaćuje kršćansku etiku i duhovnost ukoliko je smješten u dimenziju kršćanskoga života. Zapovijedi u Kristu Gospodinu dobivaju novo svjetlo i novu snagu. One su i ekumenskog karaktera, o čemu je prikladno pročitati ono što je Martin Luther zabilježio u svojem malom katekizmu god. 1528: »Nema prikladnijeg ogledala od Deset zapovijedi u kojem bi mogao vidjeti ono što ti je potrebno. U njima nalaziš sve što ti nedostaje i što treba da tražiš.«² Svakako, pohvalni su novi, premda još uvijek nedovoljni, kristološko-ekleziološki pokušaji sa suvremenim katehetskim metodama. Važno je Zapovijedi znati napamet jer odraslu čovjeku i njihova obična recitacija već govori mnogo.

Koji su zapravo razlozi tog šutnji? O njima se ne govori jer su, navodno »zastarjele«? Onda je sva objava Starog zavjeta na istoj crti. Ili su televizijski programi ukrali sve vrijeme zajedničkoj večernjoj molitvi i dubljem obiteljskom razgovoru u kojem su nerijetko dolazile na red i duhovne teme? Bez sumnje, trebalo bi da svaka kršćanska obitelj u tom smislu dobro provjeri i reformira svoj dnevni red, napose navečer. Hitnja, neimaština vremena, rastrganost života — sve što spada u opće uzroke vjerskog slabljenja? Bez sumnje, na žalost, srce postaje svjetovnije, profanije, sve više laicizirano. Uz to, mnogi su i u ratu s Bogom ili žele živjeti emancipirani od njega. Dok je čovjek u ratu s njim, dok se želi emancipirati od njegova pogleda, savjeta, opomene — nema više smisla za slične duhovne teme.

Pa ipak, u Zapovijedima su trajne, vjerski najdublje nenadoknadle vrijednosti. Što god bilo s razlozima šutnje, onaj koji reflektira o životu današnjice, naroda, obitelji i o vlastitoj egzistenciji, a ne zatvara oči nego je spreman vidjeti stvari ne po svojim željama nego onakve kakve jesu, taj svakako shvaća aktualnost teme Deset zapovijedi za ovaj trenutak.

60—64; E. TESTA, *La morale dell'Antico Testamento*, Morcelliana, Brescia 1981, 77—87; M. GILBERT, J. L'HOUE, J. SCHARBERT, *Morale et Ancien Testament*, Centre Cerf aux, Lefort 1976, 43—38; F. SCHOLZ, »Um die Verbindlichkeit des Decalogs«, *Theol. Gegenwart* 25 (1982), 316—328.

² Cit. W. SANDFUCHS, »Prefazione«, u: AA. W., / *dieci comandamenti. Riflessioni teologiche sul decalogo*, Cittadella, Assisi 1978, 9 (tit. orig. *Die 10 Gebote*).

Onome tko ozbiljno razmišlja o tolikostrukoju duhovnoj potrebi ovoga trenutka, napose naši mladi i najmlađi naraštaji, Deset zapovijedi neće mu biti »ploče zakona« koje smo nadišli i koje je već poodavno pokopao prah stoljeća nego će mu biti piste prava i sloboda u kojima njegovo osobno dostojanstvo kao čovjeka i kršćanina nalazi svoje korijenje i dolazi do puna izražaja. Upravo ta povelja ljudskih prava i sloboda ponazočuje nenadoknadive ljudske vrijednosti i postaje kažiput svima koji traže *smisao*. Naš je zadatak da je, koliko je moguće, približimo, ponazočimo, poživimo prema potrebi čovjeka s kojim živimo, osobito naših mladih.

O imenu, obliku i podrijetlu Deset zapovijedi nije još sve istraženo. Autentično je ime, čini se, »Deset riječi (’ašeret Haddebarim).³ Tek završetkom drugoga stoljeća prvi će ih sv. Irenej nazvati »Deset zapovijedi« ili »Dekalog«.⁴ Raspravlja se o tome imamo li u Bibliji dva različita oblika zapovijedi ili ih ima više: tri oblika, dapače, prema nekima, šesnaest.⁵ Jednako se raspravlja i o oblicima koji su, i kakvi su, postojali prije biblijske redakcije, o tzv. apodiktičkom i kazuističkom pravu koje su Židovi posjedovali još u nomadsko doba te o utjecajima egipatske *Knjige mrtvih*? Nije rješeno ni to tko ih je napisao i kada. Filon Aleksandrijski u knjizi *De Decalogo* tvrdi da »Deset riječi« nisu imale nikakva ljudskog posrednika nego su neposredno izašle od Boga. Slično i Josip Flavije u *Židovskim starinama*. Jednako govori stara rabinska predaja sve do židovsko-kršćanske tradicije prvoga i drugog stoljeća: »Deset riječi« izašlo je neposredno iz Božjih usta.⁷ No, to samo znači da su ih Židovi i prvi kršćani vrlo cijenili, premda suvremeni bibličari smatraju da Zapovijedi same nisu tvorile -baš srž starozavjetne etike. Ipak su uvijek bile strogo povezane sa Savezom, za koji se može i mora reći da je u židovstvu odigrao presudnu ulogu.⁸

Isusovim propovijedanjem Deset riječi dobiva novu važnost. Poznat je slučaj bogata mladića: »Učitelju dobri, što mi je činiti da baštinim život vječni?« Isus se poziva na Deset riječi, rekavši: 'Zapovijedi znadeš: Ne ubij! Ne čini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno! Ne otmi! Poštuj oca svoga i majku!' (Mk 17, 19).

U govoru na Gori, uz ostale tekstove, važan je onaj u kojem Gospodin kaže: »Ne mislite da sam došao dokinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao dokinuti, nego ispuniti. Zaista kažem vam, dok ne prođe nebo i zemlja, ne, ni jedno slovo, ni jedan potezić iz Zakona neće proći dok se sve ne zbude. Tko, dakle, dokine jednu od tih, pa i najmanjih zapovijedi i tako nauči ljude, najmanji će biti u kraljevstvu nebeskom. A tko ih bude vršio i druge učio, taj će biti velik u kraljevstvu nebeskom« (Mt 5, 17—

³ E. TESTA, *La morale dell'Antico Testamento*, 77.

* IRENEUS, *Adv. haer.*, PG 7, 1012.

⁵ E. TESTA, *nav. dj.*, 78—82.

⁶ Ondje, 83—84.

⁷ Ondje, 84.

⁸ D. MCCARTHY, *Treaty and Covenant*, Rome, Biblical Inst. Press, 1978;— M. GILBERT, J. L'HOURL, J. SCHARBERT, *Morale et Ancien Testament*, 48—55.

19). Ako se ove Kristove riječi odnose na Zakon ukoliko regulira osnovna čovjekova prava i slobode, tada se, sigurno, odnose na Deset riječi.

Od početka kršćanstva Deset riječi nadahnjivale su duhovnost vjernika. Stoga ih je Crkva stavljala pred oči svakom naraštaju. Tradicija s crkvenim Očima, poslije plejadom duhovnih pisaca i teologa, u Zapovijedima gleda odgajatelja, prosvjetitelja, osloboditelja, posvetitelja. Krist ih je sazeo u dvije zapovijedi: »Ljubi Gospodina, Boga svojega, svim srcem svojim i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga je ovoj jednaka: Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe. O ovim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci« (Mt 22, 34–40; Mk 12, 30; Lk 10, 27). Gospodin je spojio dva starozavjetna teksta (Pnz 6, 5 i Lev 19, 18) u jedan i stavio ga u svjetlo nove motivacije i usmjerenja, dapače, označio zapovijed ljubavi kao sažetak svega Zakona i svih Proroka, tj. svega Starog zavjeta. Što se pak tiče ljubavi prema bližnjemu u tom sklopu, novost je Isusove zapovijedi u tome što se ne radi tek o nekoj humanoj ljubavi, o pukom »agapizmu« — čemu će podleći neki učitelji — nego se radi o ljubavi utemeljenoj na Bogu i koja je s ljubavlju prema Bogu u najčvršćoj vezi. Zapovijed ljubavi savršeno spaja dvije ploče: ljubav prema Bogu prvih triju i ljubav prema bližnjemu ostalih sedam; tako se Deset riječi savršeno nalazi u Kristovoj zapovijedi ljubavi.⁹

»Ja sam Gospodin, Bog tvoj«

Poznajemo kraći katekizamski izričaj prve zapovijedi: »Ja sam Gospodin, Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz mene.« Poznajemo i duži biblijski izričaj koji je obilniji sadržajem i podesniji za naše promatranje: »Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva. Nemoj imati drugih bogova osim mene. Ne pravi sebi urezana lika niti kakve slike onoga što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi. Jer, ja Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran, koji kažnjavam grijehe otaca — onih koji me mrze — na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazujem ljubav tisućama koji me ljube i vrše moje zapovijedi« (Izl 20, 2–6 i Pnz 5, 6–10). Drugi dio ovoga teksta od riječi »ne pravi sebi urezana lika« tvori drugi dio prve zapovijedi, a prema jednoj tradiciji, štoviše, tvori drugu zapovijed.¹⁰ Stoga o tom dijelu teksta zasebno govorimo na drugom mjestu, ne u sklopu ovoga promatranja.

Jednostavna refleksija nad navedenim riječima govori nam da se Bog u ljudskoj povijesti predstavio čovjeku: »Ja sam Jahve, Bog tvoj.« Bez

⁹ P. HOFFMANN, V. EID, *Jesus von Nazareth und eine christliche Moral*, QD 66, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1975, 147–185.

¹⁰ Pravoslavne istočne Crkve, anglikanci u Engleskoj i Americi te evangelici j[za razliku od luterana) na temelju jedne stare židovske tradicije drugi dio prve zapovijedi smatraju zasebnom zapovijedi, pa njihovo brojanje Zapovijedi dobiva ispočetka drukčiju numeraciju koja se ponovno spaja s katoličkom u desetoj zapovijedi.

sumnje, radi se o najvažnijoj poruci čovjeku, temelju, kriteriju svega što će slijediti ne samo u Deset riječi nego u čitavoj Bibliji i u oba Zavjeta. Bez te se poruke Dekalog ruši kao kula od karata. Bog je Pratemelj svega. Jahve nije stvar, ideja, apstrakcija, nešto nebulozno i rasplinuto, nije ni skup vrijednosti grčke filozofije. Bog je *osoba* koja progovara čovjeku kao osobi. Bog je Ti koji stupa u dijalog s čovjekovim Ja. Bog je »Jahve« — to je nevjerovatno ime koje nitko na svijetu nije poznao, osim Židova. Sam Bog daje sebi to ime koje znači više negoli imena bogova u susjednim religijama. Jahve »na svoj način prvi izriče ime koje je njegov narod prihvatio u molitvi i bogoštovlju, i on mu sam daje značenje (Izl 3, 13; 15; 34, 6 si)«. ¹¹

Prema rezultatima istraživanja modernih povjesničara koji su »tražili raniju povijest toga imena«, ono se svakako dovodi u vezu s oblikom *Jau*. »*Jau* pak nesumnjivo potječe od jednog zamjeničnog oblika i znači 'moj'. A 'Moj' je ime koje vjernik daje bogu koji se za nj brine. Taj bog, čija se tajna želi poštivati mada se snažno ustvrđuje veza koja ga sjedinjuje s njegovim slugom, sasvim je na liniji Boga Abrahamova i ima već neke karakteristične crte Jahve. I doista je normalan kontinuitet između *Jau* i *Jahu*, što je skraćeni i uobičajeni oblik Božjeg imena.« ¹² Prema toj interpretaciji, Jahve je *moj* prijatelj, *moj* najbliži, jednostavno »moj vlastiti«. Tu smo brzim putem došli do otajstva Božje imanentnosti, tj. nazočnosti u svemu, a prije svega, u čovjekovu srcu. Isus će nas poučiti da ga zovemo »Oče« (Lk 11, 1–4). Pavao će ga označiti tepajućom riječi »Abba« (Gal 4, 6; Rim 8, 14 si. 29). »Od Uskrsa nadalje Crkva moleći 'Oče naš' izražava svijest da je ljubljena istom ljubavi kojom Bog obgrljuje svoga Jednorodca (usp. 1 Iv 3, 1).« ¹³ Augustin će se diviti onome koji je čovjeku bliži negoli je čovjek blizak samome sebi. Zato: »Ja sam Jahve, Bog tvoj!«

Tim putem čovjek je stigao do novoga neopisivog iskustva živoga Boga. Pojam živoga Boga Izrael, dakle, nije stekao mozgajući: sam Bog mu se predstavio i dao. Grčki filozofi, ni Platon ni Aristotel, da uzmemo samo najveće, nisu se dovinuli do toga čistog pojma i duhovnog iskustva koje je posjedovao Izrael. Sam Bog dokazao je svoju egzistenciju patrijarsima, a sada Mojsiju iz gorućeg grma definirajući svoje ime: »Ja sam koji jesam . . . Ovako kaži Izraelcima: 'Ja jesam' poslao me k vama . . . Jahve, Bog vaših otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi, poslao me k vama. To mi je ime do vijeka, tako će me zvati od koljena do koljena« (Izl 3, 13–15). Bog će, dakle, u 13. stoljeću prije Krista potvrditi ovaj dokaz o svojoj egzistenciji, prisutnosti i brizi za čovjeka mnogim znakovima i čudesima oslobađajući Izrael iz egipatskog ropstva i oblikujući ga u

¹¹ J. GUILLET, riječ »Jahve«, u: X. LEON-DUFOUR (urednik), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb 1969, 387. (odsada: RBT); W. DIRKS, »II primo commandamento«, u: AA. W., / *Dieci commandamenti*, Cjueriniana, Brescia 1970, 21–28; O. H. PESCH, / *Dieci commandamenti*, Queriniana, Brescia 1978, 7–26; E. TESTA, *nav. dj.*, 84–87.

¹² J. GUILLET, riječ »Jahve«, RBT, 388.

¹³ P. TERNANT, riječ »Oci i Otac«, RBT, 749–750.

pustinji u narod. Kao Kristovo uskrsnuće za kršćanstvo, tako je oslobođenje od egipatskog ropstva s prijelazom preko Crvenoga mora i Savezom na Sinaju središnji događaj za židovstvo. Bog se time legitimirao kao živi Bog branitelj, osloboditelj, i saveznik svojega naroda. Božji se glas razliježe »u prasku oluje (Izl 19, 18 si) i šaptu laganog i blagog lahora (1 Kr 19, 12)«. ¹⁴ Bog je nevidljiv, ali on čovjeku predaje vlastito srce da bi dobio čovjekovo povjerenje. Veličina Izraela nije u njegovoj vojnoj moći, organizaciji, inteligenciji. Bez Boga Izrael bi bio zrno prašine izložene vjetrometini povijesti. Ta je predaja srž vjerskog iskustva izabranog naroda.

Deset riječi, prema tome, dokument su izabranja, a »Ja sam Jahve, Bog tvoj« označuje temeljnu čovjekovu životnu orijentaciju, poziv, izbor i odluku (Izl 19, 8; Jš 24, 24). Ovdje se ne radi u prvome redu o čovjekovu usponu Bogu nego o Božjem *silasku* čovjeku da bi ga dignuo sebi kao otac sinčića u naručje. Stoga nije mjerilo »autonoman čovjek«, ne Ja (»Ich«) u freudovskom ili nietzscheovskom smislu, ne neki kolektiv, nego je Bog mjerilo svake stvari; u krajnjoj liniji Bog kao *Ljubav* koja se dariva metaetički je metar čovjeka, društva i svega stvorenog.

Ako teolozi Deset riječi nazivaju dokumentom izabranja, onda ih možemo nazvati i dokumentom odcjepljenja od ostalih naroda Istoka (Pnz 7, 6; 14, 2), njihovih božanstava i njihove politike, njihove kultne prostitucije i njihove kulture (Izl 19, 4 si; Pnz 7, 6). Radi se o nepomirljivom kontrastu. Tko je izabran, mora biti spreman da bude neshvaćen, da bude tuđinac i među svojima, čak odbačen od ambijenta. Izraelci su bili odbacivani od Kanaanaca i uvijek u trajnoj opasnosti i napasti da se povedu za njima. Taj zakon izabranja vrijedi za narod, skupinu i pojedinca. Svojem izabraniku Bog jamči pomoć: »Ne boj se, Jakove, crviću; Izraele, ličinko, ja sam pomoć tvoja« (Izl 41, 14). A najdublji jamac i temelj svim ostalima jest: »Ja sam Jahve, Bog tvoj!«

»Koji sam te izveo ...«

Stručni tumači Biblije tome nastavku »Prve riječi« daju izvanrednu važnost. ¹⁵ Nakon riječi »Ja sam Jahve, Bog tvoj«, slijedi obrazloženje: »Koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva« (Pnz 5, 6 si.). Ta rečenica, koja će u Starome zavjetu biti ponovljena 124 puta, ima nevjerojatnu teološku nosivost i izvanrednu simboliku za sva vremena. U sebi skriva pashalno otajstvo i izražava najdublju vjeru Izraela. ¹⁶

Izlazak iz robovanja u Egiptu (Izl 1–15) temeljni je događaj. Sve su židovske predaje usredotočene na taj događaj. Povijest patrijarha i Mojsi-

¹⁴ J. GUILLET, riječ »Bog«, RBT, 77.

¹⁵ A. LAPPLE, »Io sono il Signore, tuo Dio«, u: AA. VV., / *Dieci commandamenti*, Cittadella, Assisi 1978, 11–27 (donosi u notama opširnu bibl.).

¹⁶ I. FUČEK, »Pashalna tajna«, u: ID., *Osobno doživljeno kršćanstvo*, FTI, Zagreb 1972, 217–240.

ja izražena je trostrukim izrazom: — raskid ropstva — izlazak — Sinaj, ili, još točnije: — oslobođenje (Izl 1—15) — rođenje Božjega naroda (Pnz 32, 6. 18 si.) — Savez s Bogom (Izl 24, 3—18). Ta stvarnost savršeno *pripravlja* pashalno otajstvo. Ono će se dogoditi u Kristu Gospodinu — Euharistijom — Križem — Uskrsnućem,¹⁷ a primijenit će se kroz povijest Crkve na krštenima, na meni i tebi, ukoliko osobno prihvatimo *oslobođenje* koje smo krštenjem načelno dobili. Duboka stvarnost i duboka simbolika ne samo za Izrael, nego i za Crkvu i za sve krštene do svršetka vremena. Ali pogledajmo tri vidika iste stvarnosti pashalnog otajstva.

Kažemo da je prvo: *raskid ropstva i oslobođenje*. O čemu se radi? U krajnoj meti radi se o raskidu ropstva grijehu i oslobođenju za Boga. No pogledajmo povijesno i pronađimo sebe u Izraelu. »Jahve te je izveo iz ropstva«, nisi se izveo sam. »Jahve je polomio palice vaših jarmova i učinio da hodate uspravno« (Lev 26, 13). Ta svijest stvorila je religioznu i moralnu savjest naroda. Zatim dva događaja koji će kroz naraštaje biti glavno čudo na ustima svih propovjednika izabranog naroda i koji prate oslobođenje: — one pashalne noći prolaz anđela koji ne šteti egipatske prvorođenice, a šteti prvorođenice Izraela (Izl 11, 5; 12, 12. 29 si.; 13, 1 si. 11—15; Br 3, 13; 8, 17); — pa prijelaz preko Crvenoga mora po suhom (Izl 14, 15—30) — jesu »veličanstvena Božja djela«, »znamenja« (hebr. 'otot, grč. semeia, npr. Izl 10, 1) koja Izrael više na zaboravlja, jesu *osnovica* vjere, morala i molitve Izraela. Stoljeća koja slijede pozivat će se na te događaje. Čak i Crkva sve do danas u liturgiji pashalne noći pjevat će u *Exultetu*: »Ovo je noć, u kojoj si najprije učinio da naši oci, sinovi Izraelovi izvedeni iz Egipta prijeđu Crveno more neovlaženim stopama ... Ovo je noć, u kojoj je Krist raskinuo okove smrti i kao pobjednik od smrti ustao.«¹⁸

Za Izrael je večera vazmenog jaganjca bila ceremonijalna smrt, prolaz Crvenim morem sprovod, ukop i grob. Izrael je oslobođen na novi život za koji će ga Bog odgajati u pustinji, kao što otac odgaja sina (Pnz 14, 1—2; Iz 63, 8—9). Tu sve više dolazi do izražaja Bog kao Otac (usp. Izl 4, 22—23; Hoš 11, 1; Jr 31, 9; Iz 63, 16; 64, 7). Naš će Gospodin stvarnom smrću i vlastitim ukopom osloboditi narod. Za nas je krštenje ta smrt grijehu, uranjanje u krsnu vodu otajstveni je ukop s Kristom i oslobođenje za novi život s Njime. Danas govorimo da je »krštenje pranje od grijeha«, ali sv. Pavao imao je jaču misao: to je zapravo ukop *pred* našim grijesima (1 Kor 10, 1 si.; Rim 6, 3 si.; Kol 2, 12; 3, 9; Ef 4, 24; Gal 6, 15). Dakle, grijeh nas više ne može dostići jer nas »nema«, kao što ni vjerovnik ne može više progoniti svojega dužnika koji je umro.¹⁹

Raskid ropstva i oslobođenje za rađanje novoga života, to je, dakle, prvi smisao one 124 starozavjetne izreke: »Jahve, koji te je izveo iz ropstva.«

¹⁷ Ondje, 224—229.

¹⁸ Usp. »Vazmeno bdjenje« u: *Rimski misal*.

¹⁹ Opširnije o tim mislima u: R. KNOX, »The Flight from Egypt«, u: ID., *A Retreat for Priests*, Sheed and Ward, London-New York 1955², 63—75.

Drugo je: *izlazak ili rođenje Božjega naroda*. Sve je to povezano. Nakon smrti i ukopa dolazi novi život. Izrael je nakon vazmene večere i Crvenoga mora novi narod (Pnz 35, 5–10). On ne smije biti kao drugi narodi svijeta: on, je »Božji narod«, »Jahvin narod«, koji je nastao procesom smrti i uskrsnuća (Izl 3, 10; Iz 1, 3; Am 7, 8; Jr 12, 14; Ez 14, 9; Ps 50, 7). Procesom *smrti*, znači da je otkinut od prijašnjega života i navika. Izrael se, naime, neće više nikada vratiti u Egipat. On jest i ostaje »Božji sluga« (Iz 44, 21), »Božji prvorođenac« (Izl 4, 22; Hoš 11, 1), »Božji sin« (Izl 4, 22; Hoš 11, 1; Jr 3, 19; Mudr 18, 13). Procesom *uskrsnuća*, znači početi novo i ostati u njemu trajno zauvijek. No za to će trebati još pustinja sazrijevanja kroz 40 godina.²⁰

Nova Pasha ili Kristovo uskrsnuće rođendan je na novi život. Čitajmo Pavlove poslanice, crkvene oce i promatrajmo liturgiju Crkve; krštenje nije samo smrt i ukop nego »kad zrno padne u zemlju i istrune, donosi stostruki rod« (Iv 12, 24): krštenje je milost novoga rođenja. Iza sebe smo ostavili mrtvu propalu ljudsku narav, s namjerom da se rodi Božje dijete. Gdje nam je jamstvo o tom otajstvu? Evo ga. Neka bude dovoljna samo jedna od najdubljih Pavlovih izreka: »Sam Duh susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja« (Rim 8, 16). Propala narav za nas više nema značenja. Dalje sve ovisi o nama — o meni i o tebi: ako s Kristom trpite u zvanju, u profesiji, u obitelji, na radnome mjestu, s njim ćete biti i proslavljeni (Rim 8, 17). Time je Izlazak ili rođenje Božjega naroda, koje se za nas danas događa u krštenju, *kriterij* naše religioznosti, morala i svetosti.

Slijedi treće: *Sinaj ili Savez Boga s Izraelom*. U događaju izlaska Izrael je stekao iskustvo opstojnosti, djelovanja i trajne nazočnosti živoga Boga (1 Sam 17, 26. 36; 2 Kr 19, 16 si.), koji se brine ljubavljau Oca, kako smo malo prije naglasili. Tu moral nije situacijski nego *osoban* koji se događa u trajnom dijalogu između Božjeg Ti i čovjekova Ja, potvrđen na Sinaju. Savez nije među jednakim partnerima nego između Oca i sina. Sin je sav narod i svaki pojedinac u njemu. Kao da se sve odvija između Jahve i njegova naroda, a između Jahve i pojedinca samo unutar izabranog naroda. Ne ulazeći u biblijsku raspravu o vrijednosti i značenju sinajskog Saveza (Izl 24, 1–18)²¹ dovoljno je da se sjetimo kako je taj Savez zapravo poziv i odgovor. On je simbolika onoga što će Krist Gospodin početi vazmenim otajstvom i što danas odjekuje u nutrini svakoga od nas. Zato će Drugi vatikanski sabor upozoriti: »Udubini savjesti, čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati« (GS 16). U pokoravanju tom zakonu, koji kaže »čini dobro a izbjegavaj zlo, jest isto čovjekovo dostojanstvo, i po tom zakonu će mu se suditi« (GS 16).²²

²⁰ Isti, »Manna in the Desert«, *ondje*, 77–85.

²¹ Jedan novi pregled tog pitanja usp. P. T. McCORMICK, *Paul Ramsey's Covenantal Ethics: An Investigation into his Medical Writings, Excerpta ex Diss.*, PUG, Roma 1984, 27–85.

Dakle, protiv svih faraona koji zarobljuju ljudsku slobodu Bog je proglašava slobodnom i poštuje čovjekovo opredjeljenje, što je spomenuti koncil izrazio riječima: »Svojom unutrašnjošću čovjek uistinu nadilazi sveukupnost stvari: u te dubine zalazi kad se vraća u srce, gdje ga čeka Bog, koji ispituje srce i gdje čovjek pred Božjim očima sam odlučuje o svojoj sudbini« (GS 14).

Dotle negdje, eto, dopire smisao prve Božje zapovijedi izražene u izreci »koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva«. Dodajmo: Mojsije je bio prisiljen u pustinji ukoriti Izrael: »Odnemaruješ Stijenu što te na svijet dade, ne sjećaš se više Boga koji te rodi« (Pnz 32, 18). Ne bi li trebalo da Mojsije isto ponovi i danas, samo s većim naglaskom?

»Nemoj imati drugih bogova osim mene«

Čitava se Biblija može shvatiti kao »povijest Božjega naroda koji se otima kumirima«. ²³ Različiti idoli, veća ili manja božanstva drugih naroda bila su trajna kušnja za Izrael. Bog ih je trgao od toga. Poznat je Abrahamov poziv da napusti Ur Kaldejski gdje je slijedio djedovske predaje i »služio drugim bogovima« (Jš 24, 2 si.; Jdt 5, 6 si.). Jahve je mnogo zahtijevao: »Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti ja pokazati« (Post 12, 1). Taj raskid donosi sa sobom tolik blagoslov da Abraham postaje »blagoslov drugima« (Post 12, 2–3). Teško se radala vjera u Abrahamovu srcu (Post 15, 1–18), ali ona će se roditi (Post 15, 6), ona će kušnjom postati kremenita (Post 22, 1–19). Novi će se zavjet diviti toj vjeri (Heb 11, 8–10; 17–18). Crkva će do danas Abrahama nazivati »ocem naše vjere«. ²⁴ Ali taj Abrahamov raskid s kumirima, »mada korjenit, nije bio stečen jednom zauvijek« za sve nas. ²⁵ »Abrahamovi će ga potomci morati uvijek nanovo poduzimati (Post 35, 2 si.; Jš 24, 14–23); oni moraju neprestano obnavljati i utvrđivati svoje opredjeljenje da slijede Jedinoga, umjesto da 'idu za ispraznošću' (Jr 2, 2–5).« ²⁶ Na tom putu isključen je svaki sinkretizam, bilo kakav panteon, »> uvijek novim naponom dešifriranja krivih božanstava da bi se služilo jednome i pravome Bogu.

Isključen je, kažemo, svaki *sinkretizam*. Radi se zapravo jednostavno o »da« ili »ne«, o pravome Bogu ili stvorenju koje uzdižemo do boga. Ignacije je to u *Duhovnim vježbama nazvao* »načelom i temeljem« rekavši: »Čovjek je stvoren da Gospodina Boga hvali, da ga štuje, da mu

²² I. FUČEK, »Savjest u nauci Drugog vaticanskog sabora«, *Bogoslovska Smotra* 47 (1977), 201–211.

²³ C. WIENER, riječ »Kumiri«, RBT, 474.

²⁴ U *Prvoj euharistijskoj molitvi* (Rimskom kanonu) molimo: »Molimo te, pogledaj milostivo i prijazno na ove prinose, i neka ti omile kao što ti omilješe darovi sluge tvoga Abela Pravednoga i žrtva Abrahama, *praoca nase vjere*, i ona što ti je prinese veliki svećenik tvoj Melkisedek...«

« C. WIENER, riječ »Kumiri«, RBT, 474.

²⁶ Ondje, 474.

služi i da tako spasi svoju dušu, a ostale stvari na zemlji stvorene su radi čovjeka, da mu budu od pomoći da postigne svrhu za koju je stvoren» (br. 23). Prirodno je da na temelju toga čovjek zauzme stav prema stvarima koje nisu Bog: »Čovjek se smije njima služiti toliko koliko ga podupiru u njegovu određenju, a toliko treba da ih se otrese koliko ga u tom priječe« (br. 23).«

Radi se, dakle, o temeljnom načelu i prvom od svih za vjerski i moralni život: nikakav sinkretizam između Boga i stvorenja, između dobra i zla nije moguć u srcu onoga koji vjeruje. Fizički je »moguć«, da, ali vjerski i etički nemoguć je ili nedopušten. Nije, dakle, dopušten spoj, ujedinjenje, svojevrsan brak između Apsolutnog i njegove negacije, Transcendentnog Boga i ljudskih idola. Nije moguć spoj između vjere i nevjere, objavljene religije i ateizma. Tu nema zajedničkog polja, kakvi god bili ljudski pokušaji — sve do najmodernijih, npr. htjeti spojiti marksizam i kršćanstvo (Boga Stvaraoca i materiju »stvarateljicu«, Transcendentnog i nijekanje transcendencije ...) u nekom tipu novog, sekularističkog humanizma po predlošku nekih neomarksista. Ljudi imaju, zasigurno, dobru volju. No koji bi tada bio zadnji smisao i zadnje mjerilo?

U doba prije Sokrata grčki filozof Protagora iz petoga stoljeća prije Krista reče: »Čovjek je mjerilo svih stvari.« Na tu se autonomiju, nešto sublimnijeg tipa, danas vraćamo. Nakon Protagore reći će Platon: »Bog je mjerilo svih stvari.« A poruka Prve riječi s prve ploče odzvanja svim stoljećima i zakucima globusa: »Mjerilo svih stvari nije čovjek nego samo Bog.« Dakle, potpuni slom krivo shvaćene čovjekove autonomije, slom čovjekova samoljublja i zahtjev za metanojom — promjenom mišljenja i stava, djelovanja, planova i čovjekove izgradnje svijeta. Odlično reče Martin Luther u 21. pitanju svojeg malog katekizma: Bog je Bog naš »ukoliko nas njegovo veličanstvo i ljubav tjeraju na ispravno podlaganje«. ²⁷ No to zahtijeva i ispravno lučenje između Boga i svakog apsolutiziranja bilo koje ideologije, ljudskog dostignuća ili stvorenja koje može postati idol.

Isključen je bilo kakav *panteon*. Prva zapovijed ne poima neki zajednički hram (panteon) podignut živome Bogu zajedno s drugim božanstvima. Izrael će biti u iskušenju da pod tu kupolu i u vlastiti život uključuje astralna babilonska božanstva (Marduka, Sinu) kao i egipatska božanstva (s idolopoklonstvima i magijom: Mudr 15, 14–19). Dolaskom u Kanaan ući će u strašnu napast da zajedno s narodima koje je zatekao podiže oltare na »uzvišicama« (Izl 34, 13; Pnz 7, 5; Br 33, 52; Suci 6, 25–32), obavlja liturgiju i žrtvuje Baalu (1 Kr 18, 18–40), Astarti, Dagonu (1 Kr 5, 3).

Nije ni nama lako danas živjeti rame uz rame sa skupinama sljedbenika »drugih bogova,« tj. onih kojih ideologije mame i vuku za sobom, i u takvoj sredini ostati vjeran Bogu. Objava Staroga zavjeta ništi ljud-

²⁷ I. De LOYOLA, *Duhovne vježbe*, u: I. FUČEK, *Osobno doživljeno kršćanstvo*, str. 283.

²⁸ Cit. A. LÄPPLE, nav. dj., 26, prema: LUTHER, *Kleiner Katechismus*, Nürnberg 1897, 26.

ske rukotvorine: zlatno tele (Izl 32; 1 Kr 12, 28, usp. Suci 17—18), idole, fetiše (Pnz 13). Pojam pravoga Boga postaje sve kristalniji, još od Noe, Abrahama i Zakona do Mojsija. No, ono što je bilo dovoljno na Sinaju i u pustinji, neće biti dovoljno na Davidovu ili Salamonovu dvoru, neće zadovoljiti Proroke ili Mudrost. Nije, dakle, čovjek onaj koji ponire u tajnu Boga nego sam Bog poučava čovjeka preko proroka o svojem otajstvu, nadasve će to učiniti u Sinu, Isusu Kristu. Bog prosvjetljuje ljudski razum prema stupnju njegove ljudske, etičke i kulturne zrelosti.

Pokušaj, prema tome, bilo koje ideologije ili politike: one staroga Rima s hramom svim bogovima koji su bili plod »ljudskog umovanja ili ljudskih ruku« (Ps 135, 15—18), kao i ove raketnoga doba što kršćanstvo želi svesti na puku društvenu razinu u službi prizemljenog čovjeka — pokušaj, velim, da gradi sličan panteon ili toranj Babela nema konačne budućnosti. To Bog ne dopušta, iako može dugo trpjeti. Božja je, naime, zapovijed jasna: »Nemoj imati drugih bogova osim mene!«

Potrebno je, napokon, uvijek novo *dešifriranje* krivih božanstava. Ako je Kristov događaj ubilježen na početku partiture kao glazbeni ključ koji određuje sve,²⁹ onda Stari i Novi zavjet tvore *jedinstvenu* poruku punovažnu za suvremenog čovjeka, onda nikakav napredak — ni onaj međuplanetarni, koji najviše izdužuje vrat tehniziranom čovjeku, nikakva kultura, nuklearna premoć ovoga ili onog bloka, nikakva zemaljska vlast, manifesti, utrka za prestižem bilo kojih razmjera, bogatstvo koje se brižno čuva, ne u škrinjici poput bogatstva Moliereova škrca, nego u najosiguranim bankama svijeta, ne može biti čovjekov apsolut. »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu« (Mt 6, 24; Lk 16, 13).

Gospodin poznaje ljudsku psihologiju koju prebrzo grabi bljesak propagande novih »bogova« osloboditelja što dolaze u sjaju političke, ekonomske, tehničke, znanstvene, umjetničke, kazališno-filmske, sportske aureole ... Drugi očekuju »život« od droge, odbacivanja svake norme etičkog ponašanja, kontestiranja autoriteta, samoostvarenja prema vlastitu nacrtu. Nije li to suton vjere i suton vrijednosti? Kristova tužaljka postaje ostvarenje: »Ali kad Sin čovječji dođe, hoće li naći vjere na zemlji« (Lk 18, 8)? Nije li to i nova tvrdoća srca? »Iznutra, iz srca čovječjega, izlaze zle namisli, bludništva, krađe, ubojstva, preljubi, lakomstva, opakosti, prijevara, razuzdanost, zlo oko, psovka, uznositost, bezumlje« (Mk 7, 21—23).³⁰ Srce je, dakle, stan 13 glavnih idola kojima je današnji čovjek osigurao stanarsko pravo. To je učinio služeći se suvremenim sredstvima svojega duhovnog samoupravljanja. Nužno je otvoriti vrata itog srca da u njega prodre dah planinskog čistog zraka s brda Sinaja: »Nemoj imati drugih bogova osim mene!«

²⁸ N. LOHFINK, *Das Siegeslied am Schilfmeer. Christliche Auseinandersetzungen mit dem Alten Testament*, Frankfurt am Main 1965, 63, cit A. LÄPPLE, *nav. dj.*, 25.

³⁰ C. M. MARTINI, *Was allein notwendig ist. Jesunachfolge nach dem Lukas-evangelium*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1984, 72—75 (tit. orig. *Gli esercizi ignaziani alia luce del vangelo di San Luca*. Vita Cristiana, Roma 1983).

ICH BIN JAHWE, DEIN GOTT (Ex 20, 2; Deut 5, 6)

Zusammenfassung

Der Verfasser redigiert hier seine vier Rundfunkreden, die er im Radio Vatikan (im Oktober und November 1984) gehalten hat. Dabei interpretierte er das erste Gebot Gottes unter dem Titel »Ich bin Jahwe, dein Gott«. Als Professor der Moraltheologie setzt er erneut das Studium dieser Problematik an und bedient sich dabei der neuen hermeneutischen und epistemologischen Methode. Er macht sich die Ergebnisse der Bibelwissenschaften wie auch die neuen pastoral-theologischen Ansichten zu eigen. Die »zehn Worte« (zehn Gebote) betrachtet er als das wertvollste Dokument der Menschenrechte und Freiheiten für jeden Menschen, der in unserer Zeit nach dem *Sinn* sucht. Alles faßt er in Christus zusammen, der »beide Tafeln« in ein einziges Gebot der Liebe vereint.

Hier konzentriert er sich auf das erste Gebot (erster Teil) und betont vor allem die *Erfahrung* des »lebendigen Gottes«, wie er sich dem Israel offenbart auf seiner Flucht aus Ägypten und verbindet das mit dem Pascha-Mysterium Christi und mit der Erfahrung des neuen Lebens in der Taufe. Es wird jeder Versuch vom Synkretismus und Pantheon abgelehnt und alle modernen »Gottheiten« dechiffriert. Dieses erste Wort ist das theologische Fundament und die Zusammenfassung von übrigen neun und zur gleichen Zeit ist es das Fundament des Ethos und des Glaubens sowohl für Israel wie auch für alle in Christus Getauften.